

sponosa. kosty i
11.03.2007

FUNDACJA GENERAL ELŻBIETY ZAWACKIEJ
Archiwum Pomorskie Armii Krajowej
ul. Podmiejska 23, tel. 0042 55 65 22 186
www.zawacka.pl
KRS 0000027892
Nr r-ku 82 1090 1506 0000 0000 5002 0244

materialy
FABW
W

Rypin
Z W Z-AK
Kitzmanna Zofia WSK
z d. Gerlach
ps. „Wanda”, „Łomiońska”
K: 843/2157 Pom.

IS ZAWARTOŚCI TECZKI — *Hitzmann Zofia*
T: *W: 843/2.159 Pom.*
Rypim. ZWZ; WSK AR

I/1. Relacja

I/2. Dokumenty (sensu stricto) dotyczące osoby relatora

I/3. Inne materiały dokumentacyjne dotyczące osoby relatora

II. Materiały uzupełniające relację *lc. 2 s. 2*

III/1 – Materiały dotyczące rodziny relatora

III/2 – Materiały dotyczące ogólnie okresu przed 1939 r.

III/3 – Materiały dotyczące ogólnie okresu okupacji (1939-1945)

III/4 – Materiały dotyczące ogólnie okresu po 1945 r.

III/5 – inne...

IV. Korespondencja

.....
.....
.....
.....

V. Nazwiskowe karty informacyjne *lc. 12*

VI. Fotografie *brak*

II. Materiały uzupełniające relacje: Kitzmann Zofia

1. J. Jaszowski, Biogram Kitzmann Zofii,
[w:] Słow. biograficzny konspiracji pomorskiej
1939-1945, Wyd. FA PA D, Toruń 1994, s. 1,
s. 114, kserokop. k. 1 s. 1
2. J. Jaszowski - biogram Zofii Kitzmann,
maszynopis k. 1 s. 2
3. Se. Wiśniewski, Armia Krajowa w
Golubiu-Dobryniu, "CGD" nr 2/2008,
kserokopia k. 2 s. 3-4

Kitzmann Zofia z d. Gerlach ps. "Wanda", "Łomiańska" (1907-....), kwaterniczka KO i referentka WSK Obwód AK Rypin.

Ur. 19 IV 1907 r. w Łodzi, gdzie ukończyła gimnazjum i wyszła za mąż za Zdzisława Kitzmanna, nauczyciela szkół rolniczych. Razem z mężem przeniosła się z Łodzi do majątku Białkowo, gm. Pionne, pow. Rypin.

W czasie okupacji mieszkali nadal w Białkowie. W październiku 1940 r. Kitzmannowa została zaprzysiężona przez Lucjana Żołobińskiego ps. "As", "Czarny", kominiarza z Dobrzynian/Drwęcą, kierownika wywiadu i łączności Obwodu ZWZ Rypin. Żołobiński powierzył jej prowadzenie kwatery konspiracyjnej dla członków KO. Kwatera nosiła kryptonim "Łomianki", "Karmazyny" i była etapem przelotowym do GG i Warszawy. W kwaterze tej przebywali w różnym czasie członkowie sztabu KO, tamże ukrywali się Majewski i Stanisław Szeffler ps. "Lot" oraz kolejni komendanci Obwodu Rypin: Tadeusz Kowalski ps. "Tomasz" i Marian Borczyński ps. "Bolesław". Szef sztabu KO miał w "Łomiankach" swoją kancelarię, powierzoną Kitzmannowej. Od 1942 r. pełniła ona również funkcję referentki WSK Obwodu Rypin. [uw. Red.: co podaje szef sztabu KO, Józef Chyliński w korespondencji z E. Zawacką z 1976 r.] Była też czynna w samopomocy, m. in. dostarczając żywność potrzebną do wysyłki paczek do obozów.

✓ Mąż Kitzmannowej, ppor. Zdzisław Kitzmann ps. "Łomiański", "Drwęcki", był członkiem wywiadu gospodarczego KO. Na polecenie szefa sztabu podpisał nln.

Po wojnie Kitzmannowie przez dłuższy czas nadal mieszkali w Białkowie. Dalsze losy nie są znane.

APAK, T.: Suszyński S.; inf. E. Zawackiej; Akta ZBOWiD Toruń, nr 2983.
AK na Pomorzu...; Zawacka, Szkice WSK...

Tadeusz Jaszowski

G. 1 St. Woj. Konsp. Pom.
33-45

Słov. biograficzny konspiracji
pomorskiej 1939-1945, Wyd. IAPAK,
Toruń 1994, 2.1

2

Kitzman Zofia z d.Gerlach, 1907 -ps. "Zosia", łączniczka ZWZ -AK
w obw. Rypin.

Ur. 19.IV 1907r. w Łodzi. Tam ukończyła gimn. i wyszła za mąż za Zdzisława Kitzmana, nauczyciela szkół roln. Przeniosła się do pow. Rypin zamieszkując w m. Białkowo gm. Szafarnia. W czasie okupacji od października 1940r. członek ZWZ, zaprzysiężona przez L. Zołobińskiego z Holubia - Dobrzynia, prowadziła konsp. kwaterę o krypt. "Lubianka" stanowiącą etap przerzutowy do GG i Warszawy. L. Zołobiński ps. "Czarny" był szefem łączności Obw. ZWZ - AK Rypin.

Na etapowej kwaterze Z. Kitzman przebywali w różnym czasie J. Chyliński, H. Gruetzmacher, J. Gruss, J. Olszewski, G. Olszewski i inni członkowie działacze KO ZWZ -AK. Mąż Zdzisław Kitzman ppor. rez. był członkiem wywiadu KO.

Po wojnie Z. Kitzman nadal prowadziła gospodarstwo w m. Białkowo. Była członkiem ZBOWID..

AP Toruń akta ZBOWID nr. 29831p.wyk. 751

APAK Dok. KO ZWZ-AK

T. Jaszowski

Golub-Dobrzyń

C G Dⁿ - tygod. regionu golubsko -
- do Dobrzyni skiero m 2/2008

Armia Krajowa w Golubiu-Dobrzyniu

Żołnierze Armii Krajowej byli kominiarzami. Tajna radiostacja w kościele. Anonimowe donosy Polaków. Broń ukryta na cmentarzu.

Pierwsze komórki ZWZ w Dobrzyniu i w okolicznych miejscowościach Płonne i Sokołowo powstały w 1940 roku. Założyli je członkowie Komendy Okręgu Pomorze kpt. Józef Gruss, ps. „Stanisław” – Szeft Oddziału II (Wywiad), por. Gustaw Ignacy Olszewski, ps. „Gracjan” – Szeft Oddziału V (Łączność), Józef Olszewski, „Andrzej”. Następnie pojawili się por. Henryk Grützmacher, ps. „Michał” – Szeft Oddziału V i Komendant Podokręgu Północnego (Morskiego) oraz kpt. Józef Chyliński, ps. „Wicher” – Szeft Sztabu Komendy Okręgu. Założyli w mieście stałą kwaterę i punkt kontaktowy dla oficerów sztabu Komendy Okręgu. Mieściła się ona w mieszkaniu Lucjana, ps. „As”, „Czarny” i Heleny, ps. „Halszka” Żołobińskich przy ulicy Kościelnej 16 (w czasie okupacji Lindenstrasse), obecnie Kościuszki.

Lucjan Żołobiński został zaprzysiężony do ZWZ wiosną 1940 roku przez ppor. rez. Edwarda Dołkowskiego, mieszkającego w miejscowości Grudza (pow. lipnowski) nieopodal Dobrzynia n/Drwęcą. Zorganizował on z polecenia J. Chylińskiego na początku 1941 roku w powiecie rypińskim, specjalną komórkę łączności i kwaterunku związanej z oddziałem łączności konspiracyjnej Sztabu Komendy Okręgu Pomorze.

Członkowie komórki byli zatrudnieni jako wiejscy kominiarze, pracujący od 1942 roku w zakładzie Niemca – Teodora Schneidera. Dzięki temu mieli możliwość bezproblemowego poruszania się po terenie powiatu, a w szczególności gmin: Chrostko-

Mapa pochodzi z 1944 roku i znajdują się na niej autentyczne notatki dowódcy Inspektoratu Brodnica T. Flutowskiego. Mapa pochodzi ze zbiorów Fundacji „Archiwum Muzeum Pomorskie Armii Krajowej i Wojskowej Służby Polek” w Toruniu.

wo, Płonne, Sokołowo. W krótkim czasie zorganizowano kwatery konspiracyjne i punkty kontaktowe bezpośrednio zastrzeżone dla J. Chylińskiego m.in. w Golubiu, Dobrzynia n/Drwęcą oraz Białkowie. Dodatkowo L. Żołobiński i T. Spodniewski byli łącznikami i kurierami będącymi w dyspozycji Sztabu Komendy Okręgu Pomorze na trasach do Brodnicy, Torunia i Bydgoszczy.

W miejscowości Białkowo nieopodal Dobrzynia, w majątku państwa Kitzmann, założona została z inicjatywy Żołobińskiego kolejna komórka ZWZ-AK. Przyjęła ona konspiracyjną nazwę „Łomianki” i „Karmazyny”. Zofia Kitzmann, ps. „Wanda”, „Łomiańska” prowadziła kwaterę przerzutową dla członków sztabu Komendy Okręgu Pomorze była również referentką Wojskowej Służby Kobiet na Obwód Rypin. Natomiast jej mąż Zdzisław, ps. „Rola”, „Drwęcki”, „Łomiański”, z polecenia Szefa Sztabu Komendy Okręgu podpisał wniosek o przyjęcie niemieckiej listy narodowo-

ściowej (DVL), w ten sposób został Bauerführerem na rejon dobrzyński. Dzięki temu ich działalność konspiracyjna nie wzbudzała zainteresowania władz okupacyjnych.

W domu przy ulicy Kościelnej toczyła się główna działalność ZWZ-AK. Mieszkała tu, oprócz Żołobińskich, także rodzina Dziegielewskich, która cała należała do konspiracji (Kazimierz i Jadwiga oraz ich dzieci: Krystyna, Adam i Stanisław). K. Dziegielewski, ps. „Żywy” zastępca komendanta placówki AK w Dobrzyniu, w 1942 roku przyjął przysięgę konspiracyjną nowych mieszkańców tego domu, mianowicie Mieczysławy, ps. „Ciocia Miecia” i Haliny, ps. „Hala” Wróblewskich.

Bardzo ważny był także nasłuch radiowy. Pierwszą tajną radiostację w Dobrzyniu umieszczono w wieży miejscowego kościoła. Brał w tym udział Władysław Śmigieński. Punkt ten istniał do 1941 roku, kiedy to radiostację przeniesiono do mieszkania Dziegielewskich przy ulicy Kościuszki

16. Nasłuchem zajmował się tam Kazimierz Dzięgielewski

Do WSK należała także Janina Sobczak, ps. „Janka”, która pracowała w magistracie połączonych miast. Dostarczała Janowi Grajkowskiemu karty żywnościowe, podrózne oraz odzieżowe, a także przepustki umożliwiające przekraczanie Drwęcy i dokumenty meldunkowe. Zajmowała się także niszczeniem anonimowych donosów przychodzących na Polaków. Uratowała życie rodzinie żydowskiej – Halinie i Stefanowi Prumom. J. Cyrklaff przekazywała tajne meldunki ukrywając je w kostkach masła.

W mieszkaniu państwa Dzięgielewskich odbywały się szkolenia wojskowe dla męskich członków AK, które prowadził K. Dzięgielewski i Z. Langowski. Przeszkoleni zostali m.in. Stanisław i Adam Dzięgielewscy, Roman Langowski i Stanisław Suszyński. Placówka w Dobrzyniu posiadała także pewną ilość broni, która była ukryta na miejscowym cmentarzu, a także na kwaterach prywatnych.

Działalność Rejonu AK w Dobrzyniu n/Drwęcą polegała na sprawnym działaniu punktów i skrzynek kontaktowych oraz kwater konspiracyjnych. Jednym z ważniejszych kurierów, którzy przynosili meldunki do Rypina był Stanisław Suszyński, ps. „Junior”, siostrzeniec L. Żołobińskiego. Zajmował się on także „pilotowaniem” członków Komendy

Okręgu na poszczególne kwatery w Obwodzie „Borowiki”.

Głównym celem było przygotowanie i przeprowadzanie w nadarżającej się okazji powszechnego powstania. Poszczególnym okręgom, rejonom i placówkom wyznaczono indywidualne zadania. Według rozkazu z lipca 1944 wydanego przez Komendę Okręgu Pomorze, Rejon AK w Dobrzyniu miał zająć się opanowaniem miast Golubia i Dobrzyń. Następnie nawiązać łączność bojową z komendą okręgu oraz sąsiednimi obwodami. Po opanowaniu wyznaczonych terenów oddziały powstańcze miały zgrupować się w lasach w okolicach Wrock. Plany te nie zostały zrealizowane ze względu na brak dostatecznej liczby żołnierzy AK na tym obszarze oraz szybkim opanowaniem terenu przez Armię Czerwoną w wyniku ofensywy styczniowej 1945 roku.

Wyzwolenie było tragiczne dla członków AK, gdyż część z nich została aresztowana przez NKWD i zesłana w głąb Rosji.

Szymon Wiśniewski

Tekst artykułu powstał na podstawie kilku opracowań, m.in.: M. Krajewski, W cieniu wojny i okupacji. Ziemia Dobrzyńska w latach 1939-1945, Rypin 1995; T. Jaszowski, Okręg Pomorski Armii Krajowej Podokręg Południowo-Wschodni, Toruń 1996; E. Zawacka, Szkice z dziejów Wojskowej Służby Kobiet, Toruń 1992.

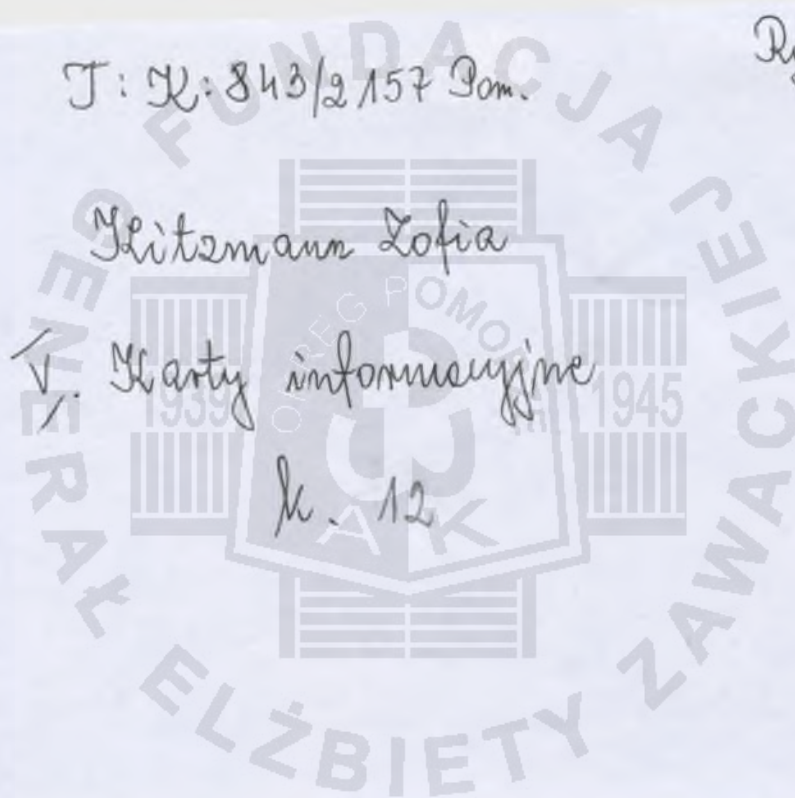
T: K: 843/2 157 Pom.

Rypin

Glitzmann Lofia

V. Karty informacyjne

№ 12

Kitzmann

"Lomni'ska"

WSK

1

~~Rozman~~

zd. Gertsek

Rydzian "Adriana, Wanda"

~~Gedek~~

obr. Ryppin WSK

Kanc Gref. Staba

Dobrym

melone naji Chylinodziej

Just Chyl.

[Chyl mupedania 2 XI 77v. Kocman Zofia "Wanda"

Kanc. Gref. Staba - gospodarstwo pod Dobrym
mi nam wiadomii od wejścia P.C. na Pomorze]

Marci Sndajinshi 18ⁱⁱ 78 (de relacji

Kryptonim meliny Rdszianis "Lubianka"

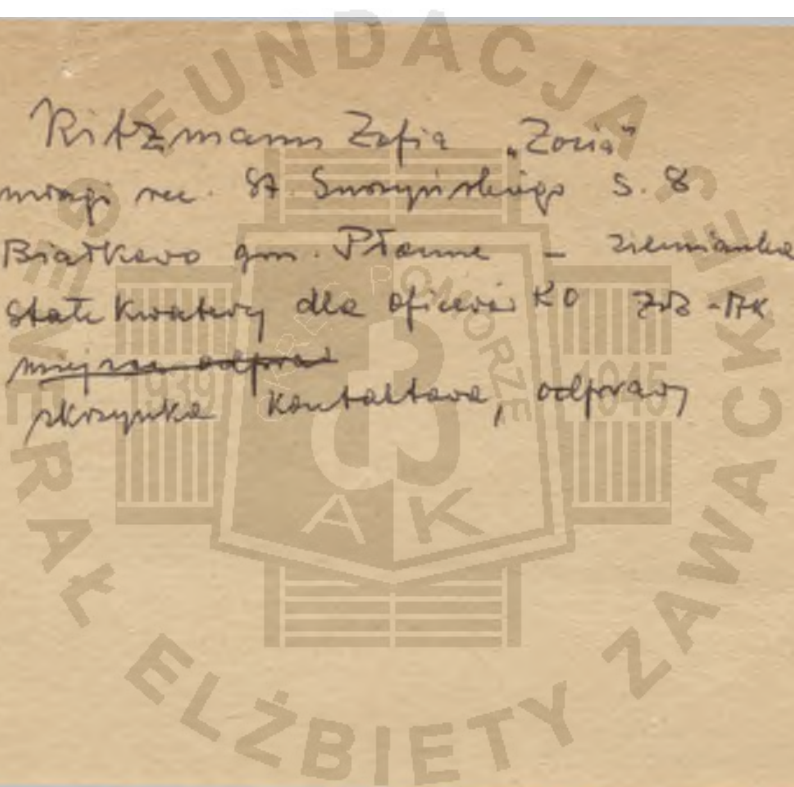
more domianke?

K

BKZ

Rypan
17/2

Ritzmanns Zofie "Zois"
miesz. nr. 8. Smogorzewski 5. 8
Białkowo gm. Ptarmie - ziemianka
stare kwatery dla oficerów KO 202-174
~~miesz. odpr.~~
skrytka kontaktowa, odprawy

Kwiatka, Kamil

PK
Rybn 3

Prifunawo
Zofia
ps Zofia Wanda

K198

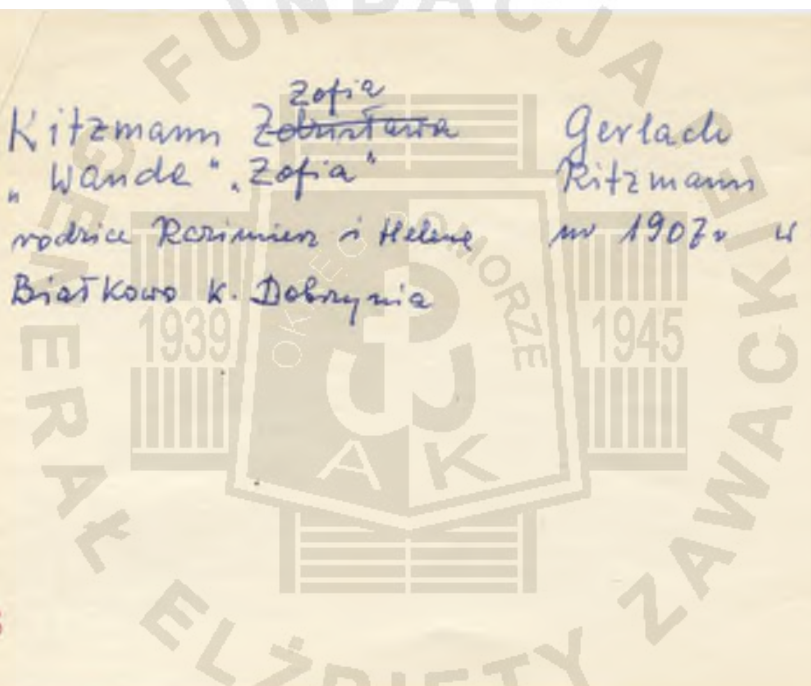
napisala do mej 7 VIII 78

Kitzmann ^{Zofia} ~~Zobinstawa~~
"Wanda", "Zofia"
rodzice Rosimier i Helene
Białkowo k. Dobrynia

Gerlach
Ritzmann
w 1907r. w Łodzi

FR
Ryppin
4

K 198

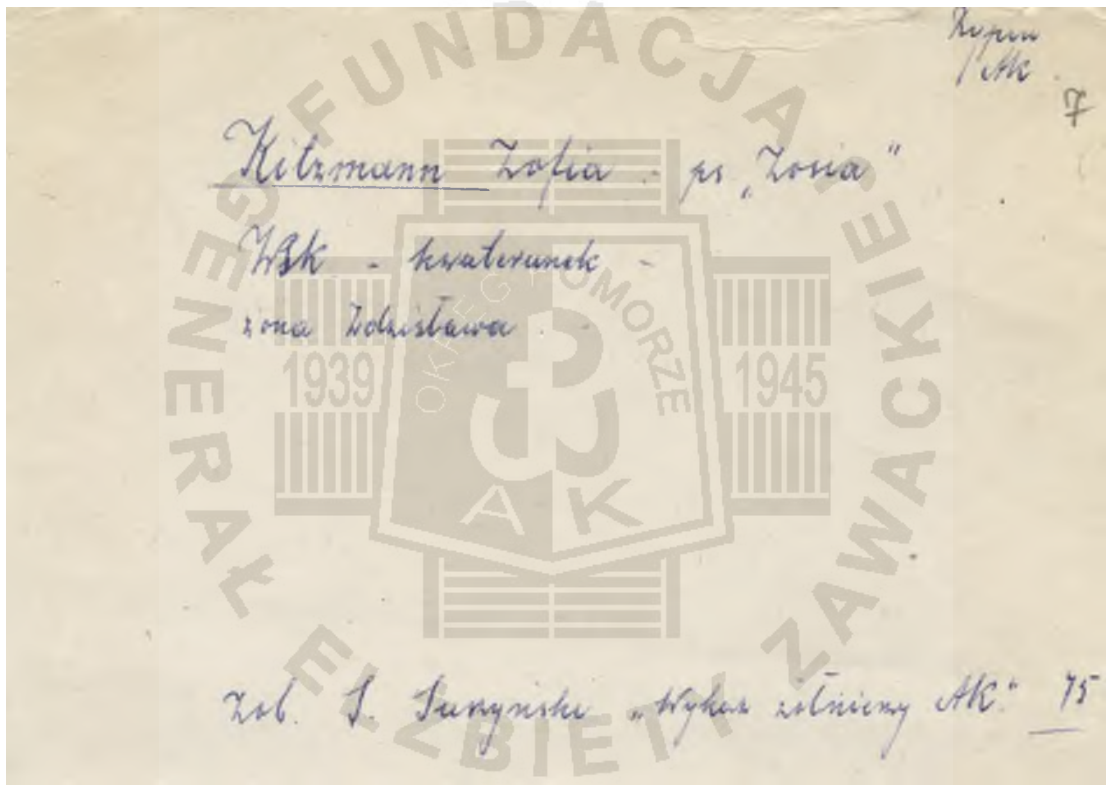

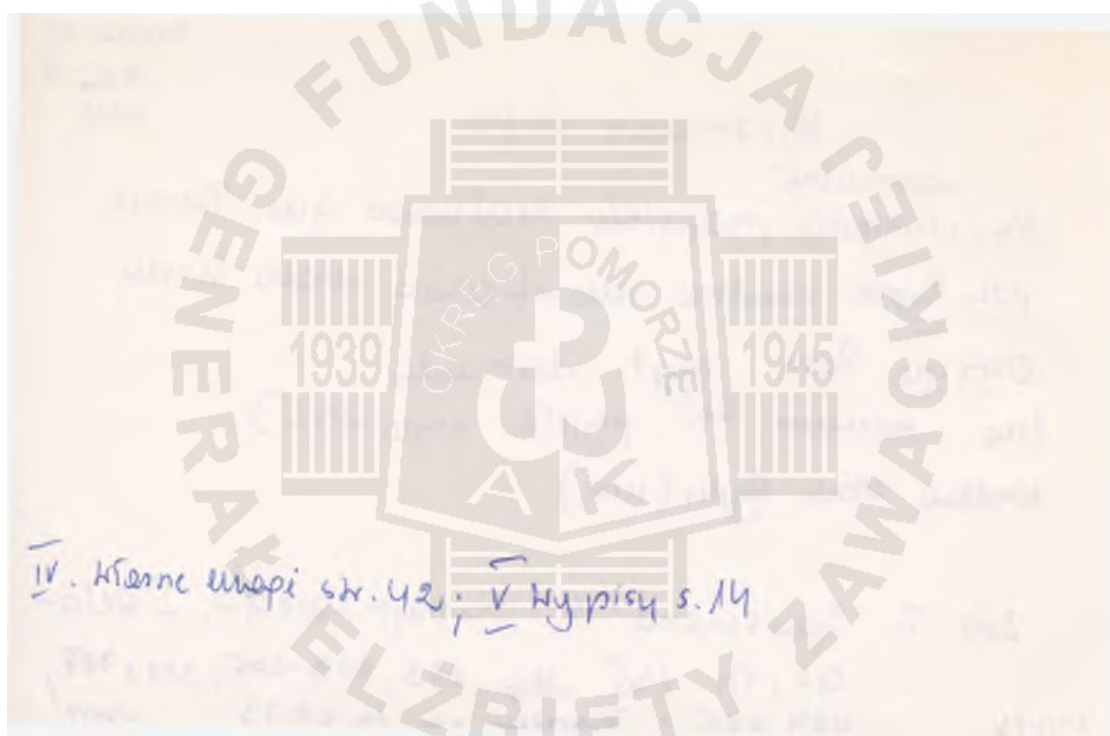
produkcje
AVK 8
HVK

Kitarmann Zofia

^{'tomiczynie'}
As. "Komoda", majstela Ziarkowo gm. Pionne
pow. Rybn. Kuchne dla oficynów sztabu U-dy
Okrygu Pom. krypt. "tomiczynie" 945
(na polecenie AVK przyjele gups DVL)
Kmdlne obw. Rybn (HVK)

zob. T.: Spis treści S. Suszynskiego, I Rele-
cyo, str. 135, 186, 293, 303-305, 311, 327,
484, 485; II notki str. 13, 6 p. 73 wane
HMK-16

BIAŁKOWO
pow. RYPIN
ZWZ - AK

g

KITZMAN Zofia , ps. Zosia
z d.Gerlach,ur.19.04.1907,zm. luty 1985

czł. ZWZ-AK od paźdz.1940 r. we wsi Białkowo
k/ Golubia - Dobrzynia.Zaprzys. do org. przez
Lucjana Żołobińskiego,ps. Czarny,szefera łączności
i kwatermistrza Obwodu Rypin.Pełniła funkcję kie-
rowniczki p-ktu kontakt. i kwatery Kmdy Okręgu
o krypt. Łubianka we wsi Białkowo.Udzielała schro-
nienia łącznikom,żywiła ich i robiła paczki do
obozów koncentr.Działała razem z mężem Zdzisławem
do 23 stycznia 1945.Po wojnie mieszkała we wsi
Białkowo i czasowo w Olsztynie.

Źródło :

teczka własna w :

AP Tor. ZW ZBoWiD,spis 2/751

KAPat.'94

t

FK
Lypin
10

KITZMANN Zofia
ps. "Kauka", "Łomianka"

Urodz. 19 IV. 1907 r. w Łodzi. W parkie w Łodzi
1940 r. została represyjowana przez kierownika
Wydziału i Terenowa Obwod. Zdz. Lypin do pro-
wadzenia kwartery kowal. Od 1942 r. pełniła
różne funkcje referenta WSK Ob. Lypin.

Zob. Stownik Biogr. Łomsp. Pomorskiej
Fundacja "Archiwum Pomorskie FK
Łomni", 1994 r. T. 1, s. 214.

W. D. / 2001

† Hitzmann Lofia
z d. Gerloch
ps. „Lusia” ...

Brodnice
WSK
M

zima Zdrzawa - nasem zopatro-
wali w zymowic punkty kwaternowe,
w ktorych sporedzono paszki zymowio-
we oltu w zymowic obos. konc. i jancow
wojenny. Na polecenie S O A I
pomoni podpisali DVL, ze co niemy
certe!

zwrócili im majątek ziemski,
który umożliwi im działalność;
współpr. z Mariano Spodenkiem.
zob. Dni tu kiedy żyli. Sylwetki
gotubian i dobrymian w XX w.,
pod red. H. Starosty i A. Kępczyńskiego,
Toruń 2007, s. 164.

AK VI'08

a) Britzmann Zofia
ps. "Wanda"

Dypin
AK
12

Miejsc. Białkowo gm. Thorne;
punkt kontaktowy i kwatery
konspiracyjne.

zob. T. N. 837/21/19 Pom. 2.11

Helena Wróblewska, Wspomnie-
nia..., s. 17 Brodnice

WZ VIII 105

Witzmann Zofia

